

Sammendrag: Verden befinner seg i en klima- og naturtapskrise. Motvekst (degrowth) er teorier som fremhever at høyinntektsland må redusere forbruk av energi og materielle ressurser selv om det kan gå ut over økonomisk vekst. Dette underbygges av empiriske studier som konkluderer med at global grønn vekst ikke er mulig dersom målet er å respektere planetens tåleevne. Derfor kreves det omstilling til en økonomi som ikke er vekstorientert, men rettet mot å ivareta livskvalitet. Artikkelen introduserer motvekst-tenkningen og diskuterer ett sentralt forslag i denne litteraturen; at samfunn som skal respektere planetens tåleevne bør innføre absolutte begrensninger på hvor mye enkeltindivider kan tillates å tjene og eie.

Abstract: Theories of degrowth holds that the current climate and biodiversity crises should be confronted by rich countries consuming less energy and material resources even if that comes at the expense of economic growth. This claim is supported by empirical studies which conclude that global green growth is not possible if the ambition is to respect planetary boundaries. The article introduces degrowth and discusses one central claim in this literature; that it is important to introduce absolute limits on how much individuals shall be allowed to earn and own.

Key words: Degrowth, distributive justice, green growth, decoupling

Jørgen Pedersen, Jorgen.Pedersen@hvl.no

Professor i praktisk filosofi ved institutt for økonomi og administrasjon, Høgskulen på Vestlandet

Motvekst – en introduksjon

Kloden trues av klimaendringer, artsutryddelse, avskoging, jordutarming, forsuring av hav og en rekke andre prosesser som skyldes menneskelig aktivitet. Ledende forskere har slått fast at vi befinner oss i en klima- og naturtapskrise og fremstilt et rammeverk for planetære grenser (Rockstrom mfl., 2009; Steffen mfl., 2015). Det er avgjørende at menneskeheten i fremtiden opererer innenfor jordens tåleevne. Responsen fra store deler av det politiske etablissementet har vært å peke mot grønn vekst og sirkulær økonomi. Vi må, hevdes det, sørge for økonomisk vekst uten at det sliter på planeten. Empiriske studier viser at dette er urealistisk. Det er lite sannsynlig at global økonomisk vekst er mulig samtidig som vi holder oss innenfor planetens tåleevne (Hickel og Kallis 2020, European Environmental Bureau 2019).

Derfor må alternativer til grønn vekst diskuteres. Historisk har tanken om nullvekstøkonomi (steady state economy) oppnådd en viss oppmerksomhet. Her skal jeg diskutere et ferskere og mer radikalt alternativ, nemlig motvekst eller nedvekst (degrowth). Motvekst kan defineres som en «planmessig reduksjon av overforbruk av energi og ressurser for å bringe økonomien tilbake i balanse med planeten på en sikker og rettferdig måte» (Hickel 2020, 29). Påstanden er at høyinntektsland bør redusere bruk av energi og ressurser selv om dette kan gå ut over økonomisk vekst. Motvekst er både et voksende forskningsfelt og en bevegelse som argumenterer for at natur og klimakrisen ikke først og fremst løses av teknologiske fremskritt, men av en fundamental endring av våre verdier og måten økonomien er organisert på.ⁱ

Målet med artikkelen er todelt. Jeg introduserer motvekstlitteraturen som i liten grad har vært diskutert i Norge, og kobler denne litteraturen til sentrale innsikter fra den filosofiske og økonomiske litteraturen om rettferdig fordeling. Ambisjonen er å gi en generell presentasjon av litteraturen, men jeg viser likevel unntaksvis til norske forhold. Jeg innleder med forskningen som peker på at grønn vekst ikke er mulig og vender meg så mot de viktigste argumentene som fremsettes av motvekstbevegelsen. Presentasjonen er primært basert på bidrag av Jason Hickel og Giorgos Kallis, som er viktige representanter for den nyere motvekst-forskningen.ⁱⁱ Dernest diskuterer jeg et av de sentrale forslagene i litteraturen: at samfunn som vil respektere planetens tåleevne bør innføre absolutte begrensninger på hvor mye det er tillatt å tjene og eie. Avslutningsvis viser jeg hvordan en overgang til et motvekst-samfunn kan realiseres.

Grønn vekst?

Mye av den nyere diskusjonen om grønn vekst og motvekst blir ført med utgangspunkt i rammeverket for de planetære grensene (*the planetary boundary framework*, Rockstrom et al 2009, Steffen et al 2015). Rammeverket viser at krisen verden står ovenfor ikke bare er en klimakrise, men en klima- og naturtapskrise. Forskerne identifiserer 9 dimensjoner hvor menneskelig handling utgjør en trussel og kvantifiserer grenser som må overholdes for å unngå at livsbetingelsene på kloden forringes. I 2022 vet vi at vi hurtig beveger oss bort fra et «trygt handlingsrom for menneskeheten» for flere av de viktige grensene. Faren for å overskride 1,5 eller 2 grader er kjent. I tillegg er fem andre tålegrenser overskredet: forringelse av biosfærisk integritet (tap av biologisk mangfold), arealutnyttelse (som i stor grad handler om avskoging), endringer i biokjemiske strømmer av nitrogen og fosfor (kunstgjødsel forurenses jord og vann). Nye oppdateringer viser også at grensen er overskredet for såkalt «nye enheter» (plastikk og andre kjemikalier laget av mennesker), og

for ferskvann (PIK, 2022). Et hovedpoeng er at hvis en av de ni planetære grensene overskrides øker risikoen for at det kan ha alvorlige konsekvenser også for de andre dimensjonene.

Hva slags type omstilling trengs for å respektere planetens tåleevne? Grovt sett kan vi skille mellom to svar. Teknologioptimistene hevder ny teknologi og sirkulær økonomi vil ta oss gjennom krisen. Alternativet er at vi trenger en grunnleggende endring av verdier og en ny måte å organisere økonomien på (Steffen og Morgan 2021, 9-10). De fleste vil mene at den nødvendige omstillingen vil kreve litt av begge deler. Men i Norge har teknologioptimismen vært dominerende.

Teknologioptimisten fester sin lit til at fornybar energi, negative utslippsteknologier og geoingenieering av forskjellig slag skal redde oss, uten at vi trenger gi opp målet om økonomisk vekst. Dette håpet næres av de som har sterke økonomiske interesser knyttet til at veksten skal fortsette. Risikoen ved å satse alt på dette scenariet er ekstremt høy, og den er høyest for andre enn borgerne i vestlige land. Hickel sammenligner risikoen med å hoppe fra en klippe og håpe at noen finner opp ett eller annet som kan redde oss før vi lander (Hickel 2020, 127-128).ⁱⁱⁱ Og selv om en ikke deler Hickels vurdering er det problematisk å ikke engang vurdere mulighetene for at redusert vekst kan være et av de grepene vi er nødt til å ta for å løse klima- og naturtapskrisen.

En sirkulær økonomi utnytter «naturressurser og produkter effektivt og så lenge som mulig i et kretsløp der minst mulig ressurser går tapt» (Miljødirektoratet). Problemet er at det er grenser for hvor mye av naturressursene vi forbruker som kan gjenbrukes. Dette skyldes at noen av naturressursene ikke er fornybare, men også at mye av materialene vi henter ut taper seg raskt og derfor ikke lar seg bruke om igjen mange ganger (Hickel 2020, 158). Norsk økonomi var i 2020 kun 2,4 prosent sirkulær (Forbrukerrådet, 2020), og selv om dette kan forbedres må en ha realistiske forventninger til hvor mye som kan oppnås på denne måten. Grønn vekst er økonomisk vekst samtidig som belastningen økonomien har på naturen reduseres. Historisk vet vi at det motsatte har vært tilfelle:

Statistikk over økonomiens størrelse – målt som bruttonasjonalprodukt – og uttak av ressurser viser at *når økonomien vokser* – målt som bruttonasjonalprodukt – *så vokser også ressursuttaket* (Vatn 2021, 16).

Grønn vekst hviler på et håp om at vekst skal kunne frikobles fra miljøbelastningen økonomisk vekst skaper. Vil en slik frikobling være mulig? I artikkelen *Is Green Growth*

Possible svarer Hickel og Kallis (2020) nei på dette spørsmålet. De ser på empiriske undersøkelser som er gjort på ressursbruk og CO₂ utslipp og skiller mellom relativ og absolutt frikobling. Relativ frikobling vil si at produksjonen blir mer effektiv i økologisk intensitet. Generelt har for eksempel mengden energi som trengs for å produsere mange varer gått ned de siste 50 årene. Absolutt frikobling vil si at bruken av naturressurser går ned over tid. Det er absolutt frikobling som trengs. Hickel og Kallis (2020) undersøkelser viser at 1) absolutt frikobling fra ressursbruk ikke er forenelig med økonomisk vekst, og at 2) absolutt frikobling fra karbonutslipp er svært usannsynlig å oppnå raskt nok til å unngå global oppvarming over 1.5 eller 2 grader selv i de mest optimistiske scenariene.

Det europeiske miljøbyrået (EEB) konkluderer like tydelig:

En såkalt grønn vekst, der CO₂ utslippene, tapet av biologisk mangfold, presset på vann og andre ressurser samt andre kritiske miljøbelastninger reduseres til bærekraftige nivåer, samtidig som økonomien fortsetter å vokse, er ikke gjennomførbar. (European Environmental Bureau, sitert fra Hessen 2020, 187).^{iv}

Konklusjonen vi bør trekke av dette er at ressursbruken og utslippene i høyinntektsland må ned. Dette vil trolig bety redusert økonomisk vekst. Den gode nyheten er at det ikke trenger å være så ille. Motvekst handler om en transformasjon til en ny økonomi bygget på nye verdier der målet er velferd for alle samtidig som en respekterer de planetære grensene.

Motvekst

Den globale økonomien vokser årlig med ca. 3 prosent. Med en slik vekstrate vil økonomien være 11 ganger større i 2100 (Kallis mfl. 2020, 5). Historisk har tilhengere av teorier om nullvekst og post vekst-økonomi lenge tatt til orde for at man ikke kan ha evig vekst på en endelig planet. Motvekst er derimot et relativt nytt begrep. Det har sin opprinnelse i det franske begrepet *decroissance* som først ble brukt på 1970-tallet.

Men hvordan kan man stille spørsmål ved vekst? Intuitivt høres vekst bra ut. Det brukes nærmest som et bilde på at noe forbedres. Vi bruker for eksempel begrepet vekst om prosesser i naturen når vi snakker om at barn og planter vokser. Men vi sier også om barn og planter at de er utvokst. Veksten har grenser, men når vi snakker om økonomisk vekst tenker vi ikke slik. Vi tenker da at veksten skal være grenseløs, og du hører sjelden økonomer problematisere målet om økonomisk vekst. Det forutsettes i stedet at veksten skal kunne

fortsette. Vi er blitt avhengig av økonomisk vekst, og motvekstbevegelsens mål er å stille spørsmål ved denne avhengigheten.

Et viktig argument er at økonomisk vekst vil gi ytterligere etterspørsel etter mer energi. For å illustrere dette kan vi vende tilbake til eksponentiell vekst: Dersom den globale økonomien vokser med 3 prosent årlig tar det ca. 23 år å doble størrelsen på økonomien. Når økonomien doubles i størrelse, krever den også større mengder energi. Desto mer vekst i økonomien, desto større behov for energi, og når økonomien hele tiden krever mer energi blir det vanskeligere å få til en overgang til fornybar. Motsatt vil en økonomi som klarer seg med mindre energi lettere få til en overgang til et fornybarsamfunn. Gitt at vi nå har det ekstremt travelt med å komme til nullutslipp, er den eneste måten å gjøre det på at høyinntektsland reduserer energiforbruket sitt (Hickel 2020, 21-22).

Det er også viktig å redusere bruk av metaller og mineraler. Generelt vil reduksjon i bruk av slike ressurser ha positive konsekvenser:

Å redusere materialbruk vil bety å redusere presset på økosystemer. Det betyr mindre avskoging, mindre ødeleggelse av habitater og mindre ødeleggelse av biodiversitet. Og det betyr at økonomien vil bruke mindre energi, og dermed vil overgangen til fornybar bli enklere (Hickel 2020, 8).

Reduserer vi materialbruk trenger vi ikke bygge vei i skogområder der materialene finnes. Med det sparer vi både skog og dyr og vi sparer også energien vi ikke lenger bruker for å transportere materialene.

Målet med motvekst er likevel ikke å redusere veksten i BNP. Målet er å redusere overforbruk av energi og ressurser. Det *kan* redusere veksten i BNP eller føre til negativ vekst, det som vanligvis kalles en resesjon. Men en resesjon beskriver en vekst-avhengig økonomi som ikke vokser, men blir mindre. Motvekst innebærer å planlegge og legge til rette for en økonomi som ikke er avhengig av å vokse (Hickel 2020, 30). Hvis en reduksjon av økonomiens størrelse ledsages av politikk for mer likhet, større innslag av delingsøkonomi og mer miljøvennlige borgere beskrives det som «sosialt bærekraftig økonomisk motvekst», og det er en forbedring, ikke en forverring (Kallis 2018, 114).

Oppfatningen av at noen land ikke lenger trenger vekst underbygges ofte med å vise til lykke- og velferdsforskningen som viser at når et land har nådd et visst velstandsnivå blir ikke borgerne lykkeligere av fortsatt økonomisk vekst (Kallis 2018, 89). Det som er avgjørende for

folks velferd er å sikre grunnleggende behov. Høyinntektsland har økonomier som sikrer disse behovene. De kan derfor begrense sin ressursbruk og sine utslipp av CO₂. Lavinntektsland bør imidlertid ikke underlegges det samme kravet om reduksjon i energi og ressurser. De trenger å ta i bruk disse ressursene for å være i stand til å tilby rammeverk som lar borgerne skaffe seg det mest nødvendige. Studier viser at en mer rettferdig fordeling innad i fattige land og reduksjon av energi og ressursbruk i høyinntektsland gjør det mulig å oppnå gode liv for alle innenfor planetære grenser (Hickel, 2019).

For tilhengere av motvekst handler dette om rettferdighet. Høyinntektsland har ofte tært langt mer på planeten enn lavinntektsland. Høyinntektsland har dermed i større grad skapt natur- og klimakrisen og bør derfor ta et større ansvar for å rydde opp. Hickel (2020, 115-117) viser for eksempel til forskning på CO₂ utslipp. Land i det globale Nord står for 92 prosent av de utslippene som befinner seg over hvert lands rettferdige andel, mens land i det globale sør innen 2030 vil bære over 90 prosent av de økonomiske kostnadene klimaendringene innebærer.

Løsningen er derfor enkel, og enormt vanskelig på samme tid: i det globale Nord må vi forbruke mindre og dele mer. Kallis har formulert dette godt. I vår del av verden, skriver han:

produserer vi allerede mye mer enn vi trenger. Likevel er vi låst fast til en fremtid hvor alt vi tenker på er å produsere enda mer. Det kommer aldri til å være nok med mindre vi deler det vi har. Motvekst handler om å dele og nyte det som finnes på en begrenset planet (Kallis 2020, vii).

Tilhengerne av motvekst har derfor en rekke forslag til hvordan høyinntektsland kan få til en omstilling som gjør det mulig å komme tilbake innenfor «et trygt handlingsrom for menneskeheten». Hickel foreslår blant annet sterkere lovgivning mot planlagt foreldelse, å redusere reklame og å skalere ned industrier som er spesielt skadelige for natur og klima. Slike tiltak vil gå ut over antall arbeidsplasser og kobles derfor med forslag om redusert arbeidstid og å innføre en offentlig jobbgaranti. Finansieringen av tiltakene kan komme fra omfordeling, for eksempel ved å innføre et maksimum inntektstak og en progressiv formueskatt (Hickel 2020, 209-229).^v

Absolutte begrensninger på inntekt og formue

Et fellestrekk ved de forskjellige variantene av motvekst er at de er for radikal omfordeling ikke bare mellom, men innad i land. Det er minst fire grunner til det: Omfordeling er viktig

for å kunne opprettholde offentlige tjenester når veksten reduseres. Omfordeling og også viktig fordi redusert vekst uten andre tiltak gir økt formuekonsentrasjon (Piketty 2014, 25). Dessuten argumenterer noen for at stor økonomisk ulikhet fører til økologisk degenerering. Dette fordi samfunn med høy ulikhet nærer opp under statusjag og prangende forbruk (Raworth 2017, 172). Omfordeling er til slutt viktig fordi det er store forskjeller på hvordan fattig og rik bruker ressurser og slipper ut CO₂. I Europa slipper for eksempel den fattigste halvparten av befolkningen ut 5 tonn CO₂ per person årlig, mens den rikeste 10 prosenten slipper ut 30 tonn (Chancel et. al 2022, 122). Denne ulikheten må reduseres for at miljøtiltak som høye CO₂ avgifter skal ha en sjanse til å få støtte i befolkningen.

Det er imidlertid ikke slik at omfordeling alene vil gi mindre slitasje på planeten. For at omfordelingen skal ha en positiv effekt miljømessig må den kobles til andre politiske tiltak som for eksempel redusert arbeidstid og begrensninger på antall flyreiser (sml. Buch-Hansen og Koch 2019, 269). Radikal omfordeling vil, i kombinasjon med slike tiltak også gjøre det mulig å gjøre det dyrt å forurense fordi de dårligst stilte vil være i stand til å bære de avgiftene som legges på forurensning. Avslutningsvis skal jeg derfor diskutere et av de forslagene som har blitt reist i den vekstkritiske litteraturen: innføring av absolutte begrensninger på hvor mye enkeltindivider skal kunne tjene og eie.^{vi}

Den vekst-kritiske litteraturen er innrettet mot hvordan menneskelige behov kan tilfredsstilles innenfor planetære grenser. Herman Daly har gitt det mest systematiske bidraget til absolutte begrensninger ved å argumentere for en form for grunninntekt og et inntektstak samt en grense for hvor mye en kan ha i formue. Daly tar utgangspunkt i at grunninntekt har bred støtte, mens et inntektstak knapt støttes av noen. Dette skyldes, skriver Daly, at begrensninger på inntekt

oppfattes som slemt, smålig og drevet av misunnelse. Jeg tror dette skyldes at vekst i formue antas å være ubegrenset. Når de virkelig rike blir rikere skader ikke det de fattige, ifølge dette synet, de fattiges interesser kan til og med fremmes av forbruket hos de rike. Jeg argumenterer for at det motsatte er tilfelle. Det *er* begrensninger på den samlede materielle produksjonen som økosystemet tillater (Daly 1996, 202).

Med begrensninger på hva som kan produseres er det også, ifølge Daly, rettferdig å begrense hva enkeltmennesker kan tjene og eie. Tradisjonelt har kapitalistiske samfunn forsøkt å løse fattigdomsproblemet ved å øke størrelsen på kaken heller enn å endre måten den fordeles på.

Men hvis størrelsen på kaken er begrenset, og alle trenger litt av den, kan ikke noen få ubegrenset selv om de kanskje har bidratt mer enn andre til å bake den. Daly foreslår derfor hundre prosent marginalsatt på all inntekt og formue over en gitt terskel (Daly 1991, 56).

En innvending mot absolutte begrensninger på inntekt og formue er at det vil gå ut over insentivene til de som får sin inntekt eller formue begrenset. Når en nærmer seg maksimumsgrensen, vil det framstå mindre attraktivt å jobbe, spare eller investere. Dette vil gå ut over produktiviteten. Men når vekst ikke lenger er et overordnet mål vil spørsmålet om insentiver ikke være like avgjørende. I et post-vekst-samfunn vil beslutningstakere i mindre grad bli presset til å redusere skatter i frykt for at mennesker med evner og midler vil yte mindre. Daly antyder også at når velstående og arbeidsomme mennesker nærmer seg grensen for hva de kan tjene vil de kunne ta ut sin virketrang ved å arbeide ulønnet for fellesskapet (Daly 1991, 56).

En annen innvending mot absolutte begrensninger er at det vil føre til kapitalflukt. Denne innvendingen rettes særlig mot formueskatten. Ideelt sett burde formueskatten vært global, men det er urealistisk. Ledende økonomer er imidlertid enige om at nasjonalstaten har større spillerom for å bruke skattemekanismer enn det som ofte blir antatt (Piketty 2020, 991-995, Saez og Zucman 2019, 195). Dette skyldes blant annet at man kan innføre tiltak for å motvirke kapitalflukt som for eksempel en exit skatt eller begrense skatteflyktningers adgang til hjemlandet. Exit skatt innebærer at de som flytter formue utenlands må betale en betydelig andel av formuen til den staten som har gjort oppbyggingen av formuen mulig. Begrensning på skatteflyktningers adgang til hjemlandet innebærer en skjerpelse av reglene for hvor mange dager skatteflyktninger kan oppholde seg i landet de har flyttet fra (Pedersen 2022).

Absolutte grenser innebærer en betydelig endring av hvordan vi tenker om fordeling av goder og ressurser i dag. Så omfattende endringer krever gode begrunnelser og et institusjonelt rammeverk for hvordan det kan gjennomføres. På begge punkter kan nyere innsikter fra litteraturen om fordelingsrettferdighet anvendes.

Et viktig argument for å begrense folks inntekt og formue tar utgangspunkt i demokrati som styreform. Et slikt argument er framstilt av John Rawls (2003). Et avgjørende ideal for demokratiet er at borgerne er frie og like og må sikres like muligheter for å påvirke den politiske prosessen. I samfunn med stor ulikhet i inntekt og formue undergraves dette idealet av at rike mennesker kan bruke sine penger til å oppnå mer makt og innflytelse. De kan gi penger til politiske partier, finansiere tenketanker eller true med å trekke sine investeringer

lokalt om de ikke får det som de vil. Man kan forsøke å begrense pengenes innflytelse over politikk ved å forby gaver til politiske partier eller tenketanker, men man kan ikke stoppe denne innflytelsen helt. I demokratier er det derfor gode grunner for å sette en øvre grense for folks inntekt og formue.^{vii}

Inspirert av Rawls har Thomas Piketty (2020) nylig presentert et forslag til et sett av institusjonelle reformer for å sikre at alle skal kunne delta på like vilkår. Skattesystemet er her helt sentralt. For inntekt, arv og formue foreslår Piketty at skatten kan stige opp mot 90 prosent for de høyeste transaksjonene og formuene. I praksis innebære forslaget absolutte begrensninger på formue, og nær absolutte begrensninger på inntekt. Formueskatten og arveavgiften skal finansiere grunninntekt og arv til alle.^{viii}

Piketty framstår dermed som mer moderat enn Daly. Men 90 eller 100 prosent topp marginalsatt på inntekt er ikke avgjørende. Slike spørsmål vil uansett måtte avklares gjennom offentlig deliberasjon blant borgerne i demokratiske land (sml. Piketty 2020, 968 og Buch-Hansen & Koch 2019, 270). Poenget er å løfte fram forskjellige begrunnelser og institusjonelle innretninger som viser at radikal omfordeling er mulig, at de kan gis andre og supplerende begrunnelser til de som gis av motvekst-tilhengerne og at de bør diskuteres som en del av bekjempelsen av klima og naturkrisen.

Samtidig *er* det usikkerhet knyttet til virkningene absolutte grenser for inntekt og formue vil ha. Petter Stordalen eller andre med høy inntekt og formue vil neppe bruke sine krefter til fordel for fellesskapet om de ikke kan ha (like stor) økonomisk gevinst av det. Men dette illustrerer noe av den formidable utfordringen en overgang til et rettferdig og bærekraftig samfunn innebærer: Rawls og Piketty er klare på at et rettferdig samfunn ikke bare krever rettferdige institusjoner som et rettferdig skattesystem. Det krever også en endring av normene som eksisterer i samfunnet. Rawls og Piketty er overbevist om at rettferdige institusjoner på sikt kan forme måten mennesker tenker og handler på. I et rettferdig samfunn *vil* Petter Stordalen-typer yte mer for fellesskapet selv uten personlig belønning i form av høyere inntekt/formue. På tilsvarende vis er vekstkritikerne enig om at et samfunn som respekterer planetens tåleevne krever en omstilling vekk fra en forbrukskultur og over til en kultur preget av nøkternhet, gjenbruk og kollektive løsninger. I et rettferdig og bærekraftig samfunn *vil* folk se at de må legge strenge begrensninger på egne utslipp og forbruk, og institusjonene *vil* være innrettet på en måte som støtter opp under valg som fremmer etterlevelse av disse grensene. Å ta vare på kloden og demokratiet krever intet mindre enn en grunnleggende endring av sentrale institusjoner og borgernes måte å tenke og handle på.

Strategier for motvekst

Hvordan kan et motvekst-samfunn realiseres? Moderne samfunn er skapt for å vokse og nå må de omskapes. Sentrale institusjoner og verdier må endres radikalt og det må skje fort. Utfordringen er formidabel. Samtidig virker det å være økende aksept og forståelse for at den vekstdrevne kapitalismen er årsaken til klima- og naturtapskrisen. De fleste som forsvarer motvekst mener også at kapitalismen må avvikles, og at det må skje på demokratisk vis. Men hvordan? Motvekst litteraturen er mangfoldig og inneholder en rekke forskjellige svar. Her skal jeg fremheve to strategier som er gjensidig avhengig av hverandre.^{ix}

Mot-hegemoni strategier handler om å utfordre «common sensiske» oppfatninger, om å bygge «folkemakt mot vekstparadigmet». At samfunn er avhengig av økonomisk vekst for å tilby borgerne gode liv er kjernen i den kapitalistiske ideologien. Denne kjernen må utfordres og folk må overbevises om at livskvaliteten kan bli bedre i en motvekst-økonomi med mindre forbruk av energi og ressurser, mindre ulikhet, mer fritid og mer solidaritet med det globale Sør. Sosiale bevegelser engasjert i demonstrasjoner, diskusjoner og forskjellige sivil ulydighetsoperasjoner vil være avgjørende for å få til en grunnleggende endring av folk flest sine oppfatninger (Schmelzer mfl. 2022, 267 ff).

Strategier for alliansebygging handler om å bygge allianser mellom forskjellige sosiale krefter for deretter å arbeide for endring av systemet gjennom tradisjonell politisk kamp (Schmelzer mfl. 2022, 254). Et særlig sentralt eksempel vil være å bygge ned motsetningene mellom miljøbevegelsen og arbeiderbevegelsen. Miljøbevegelsen har slitt med å appellere til arbeiderklassevelgere med sitt budskap om redusert forbruk og personlig ansvar. Det er vanskelig å engasjere folk som så vidt får endene til å møtes til å tenke at de skal ta ansvar for natur og klima, spesielt når det er stor økonomisk ulikhet. Tilsvarende har arbeiderbevegelsen slitt med å appellere til de miljøbevisste fordi de inngår allianser med kapitalkreftene i troen på at den eneste måten å oppnå rettferdige arbeidsvilkår på, er gjennom mer vekst (Donald & Hickel, 2022). Tenk om den forente miljø-og arbeiderbevegelsen gikk ut og sa at brannene i Sør-Europa og raseringen av skog i Amazonas skyldes vår livsform og vårt høye forbruk og levesett. Og tenk om de fortsatte med å si at vi kan skape gode liv for alle innenfor jordens tåleevne, og så satte makt bak krav om radikal omfordeling, nedskalering av økologisk destruktive næringer og at produktivitetsvekst skal tas ut i form av redusert arbeidstid.

Er motvekst-inspirerte tanker fremmed for den norske arbeiderbevegelsen? Ikke helt.

Thorbjørn Berntsen, nestor i bevegelsen, formulerer seg på karakteristisk vis:

Jeg har for lengst mista trua på det derre «økonomisk vekst samfunnet» Vi har drekki og eti nok!... Hele opplegget går ut på å få mer i påsan. Kjøpe mer, bruke, kaste, fortære og fortære. Er det noen mening i dette? Da det var tomt i brødboksen var det mening. Men er det noen mening når du faen ikke får igjen lokket på brødboksen en gang? (Berntsen i Nielsen, 2019)

En forent miljø- og arbeiderbevegelse inspirert av denne type tenkning vil ha styrke til å tvinge gjennom endring i mye større grad enn disse bevegelsene kan klare hver for seg.

Fremtiden er usikker. Om vi ønsker å respektere planetens tåleevne bør vi tenke gjennom og vurdere forskjellige scenarier og ikke bare håpe at teknologi og vitenskap skal gjøre jobben. Motvekst er et alternativt scenario som bør vies mer oppmerksomhet.

Takksigelser: Motvekst vekker sterke reaksjoner og er interessant å diskutere. Takk til medlemmene i Forskningsgruppen for praktisk filosofi ved UiB, Forskningsgruppen i bærekraft og grønn innovasjon ved HVL, og Forskningsgruppen for Comparative Political Economy ved UiB for gode diskusjoner. Takk også til den vekstkritiske skrivegruppen som ble etablert høsten 2022. Og takk til Torjus Midtgarden, Eirik Andre Strømland og Tone Smith for kommentarer til tidligere versjoner av teksten.

Referanser

Barlow, N., mfl. (2022): Degrowth & Strategy. How to bring about social-ecological transformation. Mayfly.

Breidlid, A (2021): Norsk umoral nedtones fullstendig. Vårt land, 09.09. [Norsk umoral nedtones fullstendig – Vårt Land \(vl.no\)](#)

Buch-Hansen, H & Koch, M (2019): Degrowth through income and wealth caps? Ecological economics, 160, 264-271. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2019.03.001>

Chancel, L mfl. (2022): World Inequality Report 2022. [0098-21 WIL RIM RAPPORT A4.pdf \(wid.world\)](#)

European Environmental Bureau (2019): Decoupling Debunked. Evidence and arguments against green growth as a sole strategy for sustainability. [Decoupling-Debunked.pdf \(eeb.org\)](#)

Forbrukerrådet (2020): «Ny rapport viser at Norsk økonomi kun er 2,4 prosent sirkulær». 27.08. [Ny rapport viser at norsk økonomi kun er 2,4 prosent sirkulær : Forbrukerrådet \(forbrukerradet.no\)](#)

- Daly, H (1991): Steady-State Economics. Washington DC. Island Press
- Daly, H (1996): Beyond Growth. Boston. Beacon Press
- Donald, R & Hickel, J (2022): Degrowth and Ecosocialism. Planet Critical Podcast
- Haberl, Helmut mfl. (2020): A systematic review of the evidence on decoupling of GDP, resource use and GHG emissions, Part II: Synthesizing the insights. *Environ. Res. Lett.*, 15,
- Hessen, D, O. (2020): Verden på vippepunktet. Oslo. Res Publica.
- Hickel, J (2019): Is it possible to achieve a good life for all within planetary boundaries? *Third World Quarterly*. 40:1, 18-35.
- Hickel, J (2020): Less is More. How degrowth will save the world. London. Windmill Books.
- Hickel, J & Kallis, G (2020): Is green growth possible? *New Political Economy*, 25, 4, 469-486.
- Kallis, G (2018): Degrowth. Newcastle. Agenda publishing.
- Kallis, G, Paulson, S, D'Alisa, G Demaria, F (2020): The Case for Degrowth. Cambridge. Polity Press.
- Miljødirektoratet: Sirkulær økonomi. Laste fra: [Sirkulær økonomi - Miljødirektoratet \(miljodirektoratet.no\)](https://miljodirektoratet.no)
- Nielsen, Hanne Kullerud (2019): Thorbjørn Berntsen: Jeg har for lengst mistet trua på det derre «økonomisk vekst samfunnet». Vi har eti og drekki nok. *FriFagbevegelse.no* 15.10. [Thorbjørn Berntsen: – Jeg har for lengst mistet trua på det derre «økonomisk-vekst-samfunnet». Vi har drekki og eti nok! | FriFagbevegelse](https://www.frifagbevegelse.no/2019/10/15/thorbjorn-berntsen-jeg-har-for-lengst-mistet-trua-pa-det-derre-ekonomisk-vekst-samfunnet-vi-har-drekki-og-eti-nok/)
- Pedersen, J (2021): Distributive justice and taxation. New York. Routledge.
- Pedersen, J (2022): Egalitarianism and taxation. I Robert van Brederode (red): *Political Philosophy and Taxation*. Singapore. Springer.
- PIK, Potsdam Institute for Climate impact research (2022): Planetary boundaries update: Freshwater boundary exceeds safe limits. [Planetary boundaries update: freshwater boundary exceeds safe limits — Potsdam Institute for Climate Impact Research \(pik-potsdam.de\)](https://www.pik-potsdam.de/en/news/planetary-boundaries-update-freshwater-boundary-exceeds-safe-limits)
- Piketty, T (2020): Capital and Ideology. Cambridge, Massachusetts. The Belknap Press of Harvard University Press.
- Rawls, J (2003): Rettferdighet som rimelighet. Oslo. Pax forlag

- Raworth, K (2017): Doughnut economics. London. Penguin Random House.
- Rockström, J. mfl. (2009): Planetary Boundaries: Exploring the Safe Operating Space for Humanity. *Ecology and Society* 14(2):32
- Saez, E og Zucman G (2019): The triumph of injustice. New York. W.W Norton & Company
- Schmelzer, M, Vetter, A og Vansintjan, A (2022): The future is degrowth. London. Verso.
- Steffen, W m.fl (2015): Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet. *Science*, 347.
- Steffen, W., & Morgan, J. (2021). From the Paris Agreement to the Anthropocene and Planetary Boundaries Framework: an interview with Will Steffen. *Globalizations*. 18, 7. [Full article: From the Paris Agreement to the Anthropocene and Planetary Boundaries Framework: an interview with Will Steffen \(tandfonline.com\)](#)
- Storrønningen, A og Breidlid, A (2021): Utestemme mot sløsing. *Framtiden i våre hender*, 48, 3, s. 14-21.
- Vatn, A (2021): Bærekraftig Økonomi. Bergen. Fagbokforlaget.

ⁱ Norske partier stiller sjelden spørsmål ved vekstlogikken. Tematikken ble lite diskutert i valgkampen i 2021 og Anders Breidlid viste i flere kronikker høsten 2021 at de såkalte grønne partienes partiprogrammer ikke satte dette på dagsorden. MDG berørte tematikken, men uten å gjøre det til et kjernespørsmål (Storrønningen og Breidlid 2021:16, se også Breidlid 2021).

ⁱⁱ Det er betydelige forskjeller mellom den nyere motvekstlitteraturen og den tidlige som går tilbake til 70-tallet. For en kort introduksjon til historien bak motvekst som forskningsfelt se Kallis (2018).

ⁱⁱⁱ Merk at det kanskje passer bedre å sammenligne med å kaste andre utfor en klippe? Hickel og Kallis diskuterer teknologioptimismen ved å vise til bruk av bioenergi i kombinasjon med karbonfangst og lagring. Det dreier seg om negative utslippsteknologier som utstrakt treplanting, høsting av biomasse som skal brennes for å skaffe energi, samt fangst og lagring av CO₂. Ved hjelp av slike teknologier er håpet at man kan ha et mye høyere karbonbudsjett fordi slike grep skal gjøre det mulig å redusere karbonkonsentrasjonen i atmosfæren i andre halvdel av dette århundre. Problemet er blant annet at slik bruk av biomasse krever enorme arealer og at vi ikke vet om vi kan lagre CO₂ på den måten som forutsettes. For noen år tilbake ble vi for eksempel fortalt at det var realistisk at Norge skulle ha mellom 3 og 10 fullskala anlegg for karbonfangst innen 2020 (Hessen 2020, 240-241). Meg bekjent har vi ingen i 2022. For en mer utførlig diskusjon av dette se Hickel og Kallis (2020, 477 ff.). For en mer utførlig diskusjon av teknologioptimismen se Hessen (2020, 179 ff).

^{iv} For ytterligere diskusjon av utfordringen med frikobling, se Haberl mfl, (2020). Merk at det også er viktige teoretiske argumenter mot at grønn vekst er mulig for eksempel med utgangspunkt i økologisk økonomi og termodynamikk.

^v For en oversikt over forslag for å bevege samfunnet i retning av motvekst, se Kallis (2018, s.128).

^{vi} For en oversiktsartikkel om denne tematikken se Buch-Hansen og Koch (2019).

^{vii} Se Pedersen (2021, 131-135) for utdypning.

^{viii} Ifølge Piketty vil det ikke lenger finnes (dollar) milliardærer i et rettferdig samfunn. For en utdypning av tolkningen av Rawls, hvordan Piketty plasserer seg i en Rawlsiansk tradisjon samt en mer detaljert diskusjon av hvordan skattemekanismene kan brukes og hvorvidt dette bryter med privat eiendomsrett, se Pedersen (2022).

^{ix} For en mer nyansert utpensling av hvordan man kan realisere et motvekst-samfunn, se Schmelzer mfl. (2022, kapittel 6), og Barlow m.fl. (2022).